

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

JENNA KOIVISTO

Havainnoinnin käsikirja Näe hyvä mussa -hankkeeseen

SOSIONOMIN KOULUTUSOHJELMA

2020

Tekijä Koivisto, Jenna	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä Kesäkuu 2020
	Sivumäärä 19	Julkaisun kieli Suomi
Julkaisun nimi Havainnoinnin käsikirja Näe hyvä mussa -hankkeeseen		
Tutkinto-ohjelma Sosionomin koulutusohjelma		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli tehdä havainnoinnin käsikirja osaksi Näe hyvä mussa-hankkeen perehdytysmateriaalia. Opinnäytetyön toimeksiantajalla Parasta Lapsille ry:llä oli tarve kehittää ja parantaa lapsihavainnointia leiritoiminnassaan. Havainnoinnin käsikirjan tarkoituksena on antaa tietoa, pohdinnanaiheita, ideoita, perusteluja ja menetelmiä leiriohjaajien lapsihavainnoinnin tueksi leirien aikana. Havainnoinnin käsikirjassa tuodaan esille lapsihavainnoinnin tärkeys Näe hyvä mussa -hankkeen toiminnassa, sen merkitys vanhemmuuden vahvistamisessa ja palveluohjaamisessa.</p> <p>Käsikirjan tavoitteena on haastaa Näe hyvä mussa -hankkeen työntekijöitä kehittämään itseään havainnoitsijoina sekä tehdä heidät tietoisiksi asioista, jotka vaikuttavat havainnointiin. Käsikirjassa käsitellään useaan otteeseen hyvien asioiden näkemistä, mikä perustuu positiiviseen pedagogiikkaan.</p>		
<u>Asiasanat</u> havainnointi, positiivinen pedagogiikka		

Author Koivisto, Jenna	Type of Publication Bachelor's thesis	Date June 2020
	Number of pages 19	Language of publication: Finnish
Title of publication Handbook of observing for Näe hyvä mussa -project		
Degree programme Bachelor of the social studies		
Abstract The purpose of this bachelor's thesis was to produce a handbook of observing for induction in Näe hyvä mussa -project. This handbook is meant for camp counselors and the volunteers in the project. The aim of this handbook is to challenge project workers to develop their observing skills and make them aware of the influences that may affect on the observing results. The content of the handbook also highlights the importance of seeing positive things in children, what is the main purpose of the project. The theoretical framework of the thesis dealt with observing children and the factors influencing it. This thesis is in two parts and includes the handbook of observing and the report. This thesis was made in spring 2020.		
<u>Key words</u> observation, positive pedagogy		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	3
2	TOIMEKSIANTAJA JA NÄE HYVÄ MUSSA -HANKE.....	4
2.1	Parasta Lapsille ry.....	4
2.2	Näe hyvä mussa -hanke.....	4
2.3	Toimintaympäristön kuvaus.....	5
3	TAUSTA JA TARKOITUS.....	6
3.1	Opinnäytetyön tausta.....	6
3.2	Opinnäytetyön tarkoitus.....	6
4	LASTENSUOJELU JA JÄRJESTÖTYÖ.....	7
4.1	Ehkäisevä lastensuojelutyö.....	7
4.2	Järjestö sosiaalipalveluiden tuottajana.....	8
5	POSITIIVINEN PEDAGOGIIKKA.....	9
6	HAVAINNOINTI.....	10
6.1	Mitä on havainnointi.....	10
6.2	Mitkä asiat havaintoihin ja havainnointiin vaikuttavat.....	11
7	HAVAINNOINNIN KÄSIKIRJA.....	12
7.1	Käsikirjan suunnittelu ja toteutus.....	12
7.2	Käsikirjan sisältö.....	13
7.3	Käsikirjan koekäyttö Tampereen Näe hyvä mussa -tiimissä.....	14
7.4	Käsikirjan arviointi.....	15
8	POHDINTA.....	16
	LÄHTEET.....	19

1 JOHDANTO

Ihminen havainnoi ympäristöään. Me havainnoimme mitä näemme, kuulemme, maistamme ja haistamme (Vilka 2006, 6). Havainnointi on myös tärkeä menetelmä lasten kanssa tehtävän työn toteuttamisessa, kehittämisessä ja arvioinnissa. Havainnoinnilla voidaan saada arvokasta, joskus piilossakin olevaa tietoa lapsesta ja hänen hyvinvoinnistaan.

Tämän opinnäytetyön ajatus lähti omasta työstä Parasta Lapsille ry:n Näe hyvä mussa -hankkeessa sekä Parasta Lapsille ry:n tarpeesta luoda ohjeistusta, kehittää ja parantaa lapsihavainnointia leiritoiminnassa. Näe hyvä mussa -hankkeen toiminta ja sen suunnittelu leiriolosuhteisiin perustuu pitkältä lapsihavainnoinnin pohjalta tehtyihin suunnitelmiin ja niiden toteutuksiin.

Opinnäytetyön tarkoituksena on tehdä Näe hyvä mussa -hankkeen perehdytykseen käsikirja lapsihavainnoinnin perusteista ja menetelmistä. Havainnoinnin käsikirjan tarkoituksena on antaa tietoa, pohdinnanaiheita, ideoita, perusteluja ja menetelmiä leiriohjaajien lapsihavainnoinnin tueksi leirien aikana. Havainnoinnin käsikirjassa tuodaan esille lapsihavainnoinnin tärkeys Näe hyvä mussa -hankkeen toiminnassa, sen merkitys vanhemmuuden vahvistamisessa ja palveluohjaamisessa.

Tämä toiminnallinen opinnäytetyö on kaksiosainen. Ensimmäinen toiminnallinen osa on havainnoinnin käsikirja. Toiminnallisena osana on luotu Parasta Lapsille ry:lle Havainnoinnin käsikirja uusien työntekijöiden perehdyttämiseen. Toinen osa on opinnäytetyöraportti, joka sisältää opinnäytetyön prosessin kuvaamisen, keskeiset käsitteet lyhyesti sekä arvioinnin.

2 TOIMEKSIANTAJA JA NÄE HYVÄ MUSSA -HANKE

2.1 Parasta Lapsille ry

Parasta Lapsille ry on valtakunnallinen lastensuojelujärjestö, joka koostuu keskusjärjestöstä sekä noin kymmenestä paikallisyhdistyksestä ja toimintaryhmästä. Parasta Lapsille ry on perustettu vuonna 1945 ja sen tavoitteena on vahvistaa lapsiperheiden arjessa jaksamista sekä hyvinvointia. Parasta Lapsille ry:n toiminta on ehkäisevää lastensuojelutyötä, jota järjestön lisäksi toteuttavat paikallisosastot. (Parasta Lapsille ry 2020.)

Järjestö on uskonnollisesti ja poliittisesti sitoutumaton sekä heidän toimintansa on monikulttuurista. Parasta Lapsille ry järjestää leiri-, viikonloppu- sekä kerhotoimintaa lapsille, nuorille ja lapsiperheille. (Parasta Lapsille ry 2020.)

Parasta Lapsille ry:n toiminta tukeutuu vahvasti vapaaehtoistoimintaan ja vuosittain toiminnassa on mukana noin 200 vapaaehtoista (Parasta Lapsille ry 2020). Heille tarjotaan kattava perehdytys toimintaan sekä mahdollisuus osallistua järjestön järjestämiin lisäkoulutuksiin. Järjestössä vapaaehtoisten työpanosta arvostetaan ja heistä pidetään hyvää huolta.

Järjestön toimintaa ohjaavia arvoja ovat moninaisuus, luotettavuus, yhteisöllisyys ja kestävä kehitys. Yhdistyksen toiminta pohjautuu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen. Parasta Lapsille ry on voittoa tavoittelematon järjestö, jonka rahoitus tulee pääasiassa Lasten Päivän Säätiöltä ja Veikkaukselta. (Parasta Lapsille ry 2020.)

2.2 Näe hyvä mussa -hanke

”Näe hyvä mussa -toiminnassa lapsi tulee nähdyksi omana, upeana itsenään!” (Parasta Lapsille ry 2020).

Näe hyvä mussa -hankkeen (2019-2021) toiminta on ehkäisevää lastensuojelutyötä, joka on kohdennettu ehkäisevän tuen tarpeessa olevien perheiden lapsille. Hanke tarjoaa perheiden lapsille viikonloppuleirejä ja vuosien 2019-2021 aikana toteutetaan yhteensä 23 leirikokonaisuutta. Yksi kokonaisuus sisältää 5 leiriviikonloppua ja toiminta on jaettu kevät- ja syyskauteen. (Näe hyvä mussa 2020.)

Leirejä ohjaavat Näe hyvä mussa -toimintaan perehdytetyt leiri johtaja, leiripedagogi ja neljä vapaaehtoista leiriohjaajaa. Toimintaa tarjotaan tällä hetkellä Hämeenlinnassa, Tampereella, Riihimäellä ja Oulussa asuville 9-13 -vuotiaille lapsille ja heidän yli 7 -vuotiaille sisaruksilleen. Hankkeen rahoittaa Veikkaus ja hankkeessa yhteistyökumppaneina toimivat Koulutus Elämään Säätiö, Lastensuojelun keskusliitto ja HAMK. (Näe hyvä mussa 2020.)

Näe hyvä mussa -toiminnassa taustalla toimii positiivisen pedagogiikan ajatus, joka ohjaa toimintaa sekä tarjoaa toiminnalle viitekehyksen. Toiminnalla pyritään tarjoamaan lapsille onnistumisen tunteita. Ohjaajat näkevät lapsen luontevahvuudet ja onnistumiset. Lapselle annetaan positiivista palautetta hänen onnistumisistaan. Viestiä lapsen onnistumisista ja hänessä nähdyssä hyvässä viedään myös vanhemmalle.

”Myönteinen ja kannustava ilmapiiri sekä onnistumisen kokemukset tukevat lasta kohti positiivisempaa minäkuvaa ja vahvempaa itsetuntoa ” (Näe hyvä mussa 2020).

2.3 Toimintaympäristön kuvaus

Hankkeen toimintaa toteutetaan tällä hetkellä Pukkilan, Koivuhaan sekä Hauhon lomakeskuksissa. Lomakeskuksissa lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus ulkoiluun, pelailuun sekä yhdessä oloon. Toiminta luodaan pitkälti lapsihavaintoihin sekä positiivisen pedagogiikan mahdollistamiseen perustuen. Uutena toimintamuotona on koronaepidemian myötä luotu Näe hyvä mussa -verkkoleiri.

3 TAUSTA JA TARKOITUS

3.1 Opinnäytetyön tausta

Aloittaessani leiripedagogina Näe hyvä mussa -hankkeen leiritoiminnassa, koin aluksi hyvin haasteelliseksi havainnoinnin. Vaikka menetelmä oli varhaiskasvatus- ja lastensuojelunajoilta tuttu, tuntui se uudessa ympäristössä haasteelliselta. Leiritoiminnassa havainnointi oli intensiivisempää ja sitä piti toteuttaa hyvin lyhyellä aikavälillä. Aikaisemmin olin tottunut useiden kuukausien havainnointiaikoihin, ja nyt jouduin kirjaamaan havainnoiteja muutamien leiriviikonloppujen perusteella. Aloin kehrittelemään itselleni erilaisia keinoja helpottaa havainnointia ja sen kirjaamista. Tarkoituksena oli leirien aikana saada kirjattua asioita hyvinkin lyhyesti ja ytimekkäästi.

Havainnoinnin kehittely ideoi itselleni opinnäytetyön aiheen, jota tarjosin hankekoordinaattorille. Hän innostui ideasta ja aloin kehittämään aihetta tarkemmin. Tarvetta havainnoinnin perehdytysmateriaalille oli. Aluksi suunnitteilla oli tuottaa perehdytysmateriaalia kehitteillä olevaan toiminnan menetelmäkansioon, mutta opinnäytetyönohjaajan esille tuoma käsikirjaidea tuntui loogisemmalta ja käytännöllisemmältä.

3.2 Opinnäytetyön tarkoitus

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena on luoda havainnoinnin käsikirja Parasta Lapsille ry:n Näe hyvä mussa -toimintaan. Havainnoinnin käsikirja käsittelee havainnointia ja siihen vaikuttavia asioita. Käsikirjan tavoitteena on haastaa lukijansa pohtimaan itseään havainnoijana sekä tarkastelemaan omia havainnointiin vaikuttavia taustatekijöitensä. Hankkeessa havainnoinnin tärkeys on erittäin suuri, joten siihen pyritään panostamaan. Käsikirjan toivotaan haastavan itsereflektioon, joka edesauttaa havainnointitaitojen kehittymistä.

Käsikirja on suunnattu Näe hyvä mussa -toiminnassa mukana oleville vanhoille ja tuleville työntekijöille sekä vapaaehtoisille. Käsikirja tullaan jakamaan osana perehdytystä kaikille hankkeessa mukana oleville ja sen pohjalta tullaan pitämään erillinen koulutus osana perehdytystoimintaa.

4 LASTENSUOJELU JA JÄRJESTÖTYÖ

Vastuusta lapsen hyvinvoinnista on säädetty lastensuojelulaissa. ”Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatus-tehtävässään ja pyrittävä tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain” (Lastensuojelulaki 417/2007, 2§). Varhaista tukea kunnan palveluiden lisäksi tarjoavat seurakunnat sekä järjestöt.

Lastensuojelussa useat järjestöt toimivat sekä palvelujen tuottajina että kehittäjinä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020). Merkittävimpiä toimijoita lastensuojelussa ovat Mannerheimin lastensuojeluliitto, Lastensuojelun Keskusliitto ja Pelastakaa Lapset ry.

4.1 Ehkäisevä lastensuojelutyö

Ehkäisevä työ kohdistuu riskitilanteisiin ja riskitekijöihin, joiden toteutumista pyritään ehkäisemään erilaisin toimin. Ehkäisevää työtä tarvitaan silloin, kun elämässä tulee vastaan vastoinkäymisiä, kuten perheen hajoaminen, sairastuminen tai taloudellisia vaikeuksia. Vastoinkäymisten kokemukset voivat vaurioittaa lapsen kasvua tai jarruttaa nuoren aikuistumista. Ehkäisevän työn tavoite on estää vaikeuksien kärjistyminen tai niiden muodostuminen pysyviksi. (Kananaja, A. & Karjalainen, P. 2017, 160)

Ehkäisevää lastensuojelutyötä toteutetaan kunnan peruspalveluissa ja tavoitteena on torjua ongelmien syntymistä. Kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana, on heillä mahdollisuus saada kunnan järjestämiä ehkäisevän lastensuojelun palveluita. Näiden palveluiden tarkoituksena on edistää ja turvata lasten kasvua, kehitystä ja hy-

vinvointia sekä tukea vanhemmuutta. Ehkäisevää lastensuojelua on kunnan peruspalveluissa äitiys- ja lastenneuvola, terveydenhuolto, varhaiskasvatus, opetus ja nuorisotyö. (Vilén, Vihunen, Vartiainen, Sivén, Neuvonen & Kurvinen 2013, 563)

4.2 Järjestö sosiaalipalveluiden tuottajana

Järjestötoiminnalla on Suomessa pitkä ja arvokas historia. Järjestöt ovat reagoineet uusiin palvelutarpeisiin, joihin julkinen sektori ei ole kyennyt. Monet nykyisistä sosiaalihuollonpalveluista ovat syntyneet järjestöjen kehittämistyöstä. Hyviä esimerkkejä kehittämistyön tuloksista ovat Suomessa nykyään peruspalveluihin kuuluva neuvolatoiminta sekä maailmallakin mainetta saanut äitiyspakkaus. Ilman järjestötoimintaa monet erityisryhmien palvelut olisivat voineet jäädä kehittymättä. (Lähteinen, M. & Kaikko, K. 2017, 109-110.)

”Järjestöjen toimintalogiikalle on ominaista, että palvelutuotanto nähdään ensisijaisesti sosiaali- ja terveystaloudellisesta näkökulmasta, ei niinkään elinkeino- tai yritystoiminnan näkökulmasta” (Lähteinen, M. & Kaikko, K. 2017, 109). Järjestötoiminta on yleishyödyllistä ja järjestöt ovat linkittyneet tiiviisti kuntien palvelujärjestelmään. Järjestöt ovat merkittäviä valtakunnallisesti ja paikallisesti toimivia palveluiden kehittäjiä ja tuottajia, joissa mahdollinen ylijäämä käytetään toiminnan kehittämiseen ja jäsenten elinolosuhteiden parantamiseen. (Lähteinen, M. & Kaikko, K. 2017, 110.)

Järjestöjen asema osana suomalaista yhteiskuntaa on alkanut muuttumaan. 1990-luvun alussa yksityinen palvelutuotanto oli lähes kokonaan järjestöjen toimintaa, mutta viimeisten kymmenien vuosien aikana erityisesti voittoa tavoittelevien yritysten toiminta on laajentunut merkittävästi. Suomessa kunta on perinteisesti huolehtinut sosiaalipalveluiden järjestämisestä, mutta tulevan soteuudistuksen myötä vastuu tulee siirtymään maakunnille. Jatkossa yksityisten palveluntuottajien rooli yhteiskunnassamme tulee entuudestaan kasvamaan. (Lähteinen, M. & Kaikko, K. 2017, 103-104.) Tämä kehityssuunta saattaa tulevaisuudessa heikentää voittoa tavoittelemattomien järjestöjen toimintaa palveluntuottajina.

5 POSITIIVINEN PEDAGOGIIKKA

Positiivinen pedagogiikka on pedagoginen suuntaus, joka pohjautuu positiivisen psykologian viitekehykseen (Peda.net 2020). Positiivisen pedagogiikan tavoitteena on tuoda jokainen yhä enemmän tietoiseksi omista kyvyistään, jottei kukaan kokisi, ettei ole missään hyvä. Tavoitteena on sekä ennaltaehkäistä ja mahdollistaa. Kannustava palaute ja omien luontevahvuuksien löytäminen avaavat myönteisiä kehityskulkuja. (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen 2016, 10.)

Positiivisen pedagogiikan vahvuusajattelu on ollut jo pidempään käytössä erityisen-tuen tarpeessa olevien opetuksessa. Vahvuusajattelu perustuu Petersonin ja Seligmanin (2004) luontevahvuuksien luokitteluun. He ovat jakaneet luontevahvuudet kuuteen alueeseen ja niihin lukeutuviin 24:n vahvuuteen.

1. Viisaus ja tieto:
Luovuus, uteliaisuus, arviointikyky, oppimisen ilo, näkökulmanottokyky
2. Rohkeus:
Urheus, sinnikkyys, rehellisyys, innokkuus
3. Inhimillisyys:
Rakkaus, ystävällisyys, sosiaalinen älykkyys
4. Oikeudenmukaisuus:
Ryhmätyötaidot, reiluus, johtajuus
5. Kohtuullisuus:
Anteeksiantavuus, vaatimattomuus, harkitsevaisuus, itsesäätely
6. Henkisyys:
Kauneuden arvostus, kiitollisuus, toiveikkuus, huumorintaju, hengellisyys

Lotta Uusitalo-Malmivaara ja Kaisa Vuorinen ovat luoneet *Huomaa hyvä!* -sarjan, joka on tällä hetkellä aktiivisin positiivisen pedagogiikan esiin tuoja Suomessa. He ovat lisänneet luontevahvuuksiin suomalaisuuteen kuuluvan sisukkuuden sekä myötätunnon. (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen 2017, 15).

6 HAVAINNOINTI

Ihminen havainnoi ympäristöään eri aisteilla. Me havainnoimme näkemällä, kuulemalla, tuntemalla, maistamalla sekä haistamalla. Havainnoimalla keräämme tietoa ympäristöstämme ja kasvatamme tietoisuuttamme. (Vilkkä 2006, 6)

”Havainnointi on tietoista tarkkailua, eikä vain asioiden ja ilmiöiden näkemistä” (Uusitalo 1995, 89). Havainnot voivat liittyä tekoihin, sanoihin, ilmeisiin ja eleisiin, vuorovaikutukseen sekä ominaisuuksiin. Havainnointia voidaan tehdä myös kuvista, tekstistä sekä esineistä. Havainnoinnilla voidaan saada tietoa, joka on ei ole näkyvillä, vaan piilossa.

6.1 Mitä on havainnointi

Havainnointi on menetelmä, joka sopii tutkimuksiin, joissa tutkitaan yksittäisen ihmisen toimintaa ja hänen vuorovaikutustaan toisten ihmisten kanssa. Havainnointi on menetelmä myös, kun tutkitaan vaikeasti ennakoitavia ja nopeasti muuttuvia tilanteita tai lapsia ja nuoria. (Vilkkä 2006, 33.)

”Havainnoinnissa on kysymys vuorovaikutustilanteessa tutkimisesta ja tutkimuskohteen ymmärtämisestä” (Vilkkä 2006, 13).

Havainnointi on valikoivaa ja valikointia saatetaan tehdä sekä kielteisessä että myönteisessä mielessä. Kielteisessä mielessä saatamme havainnoida vain tuttuja asioita, ja saamme sellaisia havaintoja kuin itse haluamme. Näin toimiessa emme saavuta olemassa olevaa hiljaisen tiedon tasoa. Myönteisessä mielessä valikointi tarkoittaa, että tuotamme valikoinnilla tietoisesti uusia havaintoja, kun tarkastelemme vuorovaikutuksessa muodostuneita havaintoja. Tietoinen valikointi tehdään teorian avulla ja havainnoimme lapsen ja toiminnan kannalta olennaisia asioita. Valikoinnilla teemme havainnot tietoisesti. (Vilkkä 2006, 11.)

On tärkeää kerätä myös muuta aineistoa havainnoinnin tueksi, kuin pelkästään se, mitä kuulemme ja näemme. Havainnoinnin kohde on aina monitasoinen. Jokainen taso avautuu

eritavoin havainnoitavaksi. Joihinkin tasoihin riittää haastattelu ja joku taso avautuu parhaiten lapsesta saaduilla esitiedoilla. Jokainen lasta käsittelevä materiaali kuvaa ja painottaa todellisuutta tietyllä tavalla ja tuo lapsesta aina uusia puolia esiin. (Vilka 2006, 22.)

6.2 Mitkä asiat havaintoihin ja havainnointiin vaikuttavat

Havainnoinnissa keräämme aineistoa, jonka pohjalta teemme johtopäätöksiä ja tulkin-toja. Kun aineisto perustuu pääasiallisesti havainnointiin, havainnoija ei koskaan havainnoi ilman omia tunteitaan ja tuntemuksiaan (Grönfors 1985, 182). Havainnot riip-puvat myös siitä, kuka havaitsee ja kuka määrittelee tai kuka antaa merkityksen. (Polanyi 1983, 24.) Havainnoitsija tekee niistä asioista paremmin havaintoja ja muistiin-panoja, mitkä asiat häntä itseään kiinnostavat (Grönfors 1985, 129).

Havainnoiteja tehdessä tulee aina ottaa huomioon, että havainto on tehty tietyssä ym-päristössä ja tietyssä hetkessä, joka ei välttämättä ole lapselle luonnollinen ja anna to-dellista kuvaa lapsen luonteesta sekä lapsesta yleisesti. Havaintoa onkin syytä tarkas-tella aina suhteessa kokonaisuuteen, jossa havainto on tehty, irrottamatta sitä asiayh-teydestä (Vilka 2006, 11).

Havainnoitsijan koulutustausta, työkokemus, teorit sekä hänellä jo entuudestaan ole-massa oleva tieto ohjaavat kykyä havainnoida ja vaikuttavat havaintoihin. Sosiaali- ja terveystieteiden koulutuksen saanut saattaa kiinnittää enemmän huomiota sosiaalisiin suh-teisiin, kun taas kasvatustieteitä opiskellut voi tarkastella asioita enemmän pedago-gisesta näkökulmasta. Lastensuojelussa pitkän uran luonut kiinnittää erilaisiin asioihin huomiota, kun taas liikunta-alalla pitkän uran tehnyt. Havainnoitsijan taustaominais-suudet vaikuttavat myös omalta osaltaan tehtyihin havaintoihin. Taustaominaisuuksia ovat ikä, sukupuoli, siviilisääty ja kotipaikka. (Grönfors 1985, 85.) Myös havainnoit-sijan sosioekonomisella asemalla on suuri vaikutus sekä havainnoitsijan olemuksella. Havainnoitsijan ulkoinen olemus, ja miten hän ilmaisee itseään sanallisesti (murre, kirjakieli) ja sanattomasti (ilmeet, eleet) vaikuttavat havaintoihin. (Vilka 2006, 64.) Havaintoihin vaikuttaa myös havainnoijan oma mielentila.

7 HAVAINNOINNIN KÄSIKIRJA

7.1 Käsikirjan suunnittelu ja toteutus

Opinnäytetyönaihe kypsyi hiljalleen Näe hyvä mussa -toimintaan lähtiessä ja siihen perehtyessä. Perehdytyksissä korostettiin havainnoinnin tärkeyttä ja uutena työntekijänä olin innokas tutkimaan havainnointia menetelmänä. Havainnoinnista löytyy todella paljon materiaalia osana varhaiskasvatusta sekä yleisesti tutkimista, mutta ei juurikaan osana kouluikäisten lasten havainnointia. Tästä johtuen sain inspiraation opinnäytetyöstä, joka käsittelisi havainnointia. Aloin keräämään havainnointiin liittyvää tietoa eri lähteistä ja soveltamaan niitä sopimaan paremmin kouluikäisten lasten havainnointiin leiritoiminnassa.

Jo hyvin aikaisessa vaiheessa huomasin aiheen rajaamisen haasteellisuuden. Tavoitelin liian kattavaa havainnointiopasta. Tekstiä oli paljon ja opinnäytetyö ei enää vastannut käyttötarkoitustaan. Välikeskustelu Näe hyvä mussa -toiminnan hankekoordinaattorin kanssa auttoi rajaamaan aihetta paremmin toimintaan sopivaksi. Sain myös omat ajatukset keskitettyä toiminnan kannalta olennaisen sisällön tuottamiseen.

Yhtenä aiheen rajaamisen lähtökohtana oli mahdollisuus. Näe hyvä mussa -toiminnassa havainnointiaika on lyhyt, joten opinnäytetyöhön ei ole tarpeellista tuottaa tekstiä pidemmän havainnointiajan vaativista menetelmistä. Tämän takia pohdin, mitkä kaikki asiat havainnoinnissa ovat mahdollisia lyhyellä aikavälillä. Sain heti karsittua pidemmän havainnointiaikavälin vaativat menetelmät pois opinnäytetyöstä. Toinen hyvä aihe rajaamiseen oli ideologia. Näe hyvä mussa -toiminnassa ideologiana on tuoda esille lapsissa ja nuorissa olevia luontevahvuuksia. Hankkeen nimenkin mukaan, me näemme lapsissa ja nuorissa hyvää. Havainnointimenetelmiä ja niihin vaikuttavia asioita valikoidessani tarkastelin pitkälti sitä, mahdollistavatko ne positiivisen näkemisen.

Käsikirjan sisältöä tuottaessa pyrin aktiivisesti tarkastelemaan, onko kirjoittamani teksti olennaista toiminnan näkökulmasta. Pohdin, mitä muita aihealueita tuotoksen pitäisi sisältää havainnoinnin lisäksi. Aihealueiden pitäisi tukea havainnointia ja sen

toteuttamista toiminnassa. Lisäsin käsikirjaan muutamia toiminnalle olennaisia asioita. Hankkeessa tärkeässä asemassa on vanhemmuuden vahvistaminen, jota toteutetaan pitkälti lapsihavaintoihin perustuen. Oli perusteltua lisätä vanhemmuuden vahvistaminen osaksi tuotosta. Lapsihavainnoinnin tuloksia käytetään myös palveluohjauksessa, jolle omistin oman kappaleensa. Pääpaino käsikirjassa on havainnoinnissa, joten oli syytä tuoda ilmi, minkä takia havainnoinnit ovat toiminnassa niin tärkeässä asemassa.

7.2 Käsikirjan sisältö

Käsikirjan sisältö on pyritty luomaan niin, että se tarjoaisi hankkeen kannalta olennaista perustietoa havainnoinnista sekä siihen vaikuttavista asioista. Hankkeen näkökulmasta luotu käsikirja sisältää 21-sivua ja seitsemän osiota:

1. Johdanto-osiossa lukija johdatellaan aiheeseen.
2. Havainnointi-osiossa käydään läpi mitä havainnointi on ja mitkä asiat siihen vaikuttavat. Lisäksi esitellään erilaisia havainnointitapoja, miksi havainnoidaan ja mitä asioita on otettava huomioon havainnoinnissa.
3. Oppimistyyliä havainnoinnin perustana -osiossa käydään lyhyesti läpi erilaisien oppimistyylien vaikutus havainnointiin.
4. Näe hyvä -osiossa käsitellään hankkeen ja havainnoinnin kannalta olennaista positiivista pedagogiikka, negatiivisia ja positiivisia havaintoja sekä luonteenvahvuuksia.
5. Havaintojen kirjaaminen -osiossa lyhyesti esitellään muutamia kirjaamismenetelmiä havainnointiin.
6. Lapsihavainnoinnin hyödyntäminen palveluohjauksessa -osiossa käsitellään lyhyesti havaintojen merkitystä palveluohjauksessa.
7. Lapsihavainnoinnin hyödyntäminen vanhemmuuden vahvistamisessa -osiossa käydään läpi positiivisten havaintojen merkitys vanhemmuuden vahvistamisessa.

7.3 Käsikirjan koekäyttö Tampereen Näe hyvä mussa -tiimissä

Havainnoinnin käsikirja lähetettiin arvioitavaksi sekä koekäyttöön Tampereen Näe hyvä mussa -tiimille. Tiimi koostuu neljästä vapaaehtoisesta, leiripedagogista sekä leirijohtajasta.

Käsikirjan saatteessa heitä pyydettiin tarkastelemaan käsikirjaa perehdytysmateriaalina ja pohtimaan tuotosta muutaman apukysymyksen avulla. Auttaako käsikirja heitä ymmärtämään havainnoinnin peruseriaatteet? Mitkä asiat havainnointiin vaikuttavat? Mikä havainnoinnin merkitys on Näe hyvä mussa -toiminnassa? Tukeeko materiaali havainnointia? Käykö yhteistyön merkitys havainnoinnissa selkeästi ilmi?

Käsikirjasta annettiin seuraavaa palautetta:

Täsmensi toimintaa ja sen merkitystä, on selkeää ja kivaa luettavaa. Tykkään tosta rakenteesta, se on riittävän laaja, mutta käytännönläheinen lähestymistapa tukee varmasti havainnointia. Hyvä käsikirja!

Miia

Selkeä, kattava ja helppotajuinen opas lapsihavainnoinnin tueksi NHM-toiminnassa. Ohjaa näkemään havainnoinnin sekä yhteistyönä että ohjaajan omana toimintana, ja antaa käytännön vinkkejä. Samoin leirin erityislaatu sosiaalisena ympäristönä tuodaan hyvin esiin.

Hanni

Olen aloittamassa työni uutena ohjaajana Parasta Lapselle leireillä syksyllä 2020. Käsikirja Näe hyvä mussa -hankkeen toiminnasta oli kokonaisvaltaisesti hyvä perehdytys leiritoiminnan perusajatukseen. Teksti oli ymmärrettävää ja sujuvaa luettavaa. Leiritoiminnan aikana tapahtuvan lapsihavainnointi ja sen arviointia oli hyvin avattu käsikirjassa. Erilaiset havainnointitavat oli selkeästi tuotu käsikirjassa esille, se auttaa uusia ohjaajia toimimaan hankkeen toimintaperiaatteiden mukaan.

Positiivista pedagogiaa ei voi liikaa painottaa lasten kanssa toimimisessa. Liian paljon vielä tänäkin päivänä kiinnitetään huomiota lapsissa siihen negatiiviseen, mitä

heissä nähdään. Unohdetaan se kaikki hyvä, mitä meistä jokaisesta löytyy. Kannustus, hyvän löytäminen ja sen sanottaminen lapsille on tärkeitä. Jokaisen lapsen pitää saada kokea olevan jossakin asiassa hyvä, saada niitä onnistumisen kokemuksia elämänsä.

Hanke Näe hyvä mussa on upea ja toivon sille mahdollisimman pitkän jatkumon. Lapsia ei voi huomioida liikaa, hankkeen toiminnalla tuetaan vanhempia kasvatustyössä.
Jaanika

Käsikirja sai koekäytössä hyvän vastaanoton ja palautteet olivat positiivisia. Saadun palautteen perusteella havainnoinnin käsikirjan sisältö oli ymmärrettävää kohdeyleisölle.

7.4 Käsikirjan arviointi

Käsikirjasta muodostui 21-sivua sisältävä tuotos, joka esiteltiin etänä puhelimitse valitsevan koronaepidemian takia. Tuotoksen osiot ja tavoitteet esiteltiin hankekoordinaattori Katja Timlinille.

Esittelyn aikana käsikirjan sisältö käytiin aluksi läpi otsikkotasolla, samalla selittäen jokaisen osion sisällön ja tavoitteet. Jokaisella osiolla on hankkeeseen perehdyttämisen kannalta selkeä tavoite. Näe hyvä -osiossa korostetaan positiivisten havaintojen tekemistä lapsissa, joka perustuu positiiviseen pedagogiikkaan. Havaintojen kirjaaminen -osiossa esitellään lyhyesti erilaisia keinoja kirjaamiseen toiminnan aikana.

Esittelyn lopuksi suunniteltiin yhteisesti käsikirjan sisällön tuottamista puoli tuntia kestäväksi koulutukseksi syyskauden perehdytysviikonloppuun. Käsikirjan pohjalta luodaan Powerpoint-esitys, joka sisältää toiminnan kannalta olennaisimmat asiat. Havainnoinnin perehdytyksen tulee pitämään käsikirjan luoja. Käsikirja tullaan jakamaan osana perehdytysmateriaalia.

”Jenna Koiviston opinnäytetyö täydentää loistavasti Näe hyvä mussa toiminnan perehdytyskokonaisuutta. Järjestämme toiminnassamme kaikille työntekijöille, sekä leiriohjaajille viikonlopun koulutuksen, jossa käymme läpi mm. lapsihavainnointia. Opinnäytetyön aiheen Jenna Koivisto esitti järjestöllemme ja otimme sen ilolla vastaan, sillä lapsihavainnointi on tärkeässä asemassa toiminnan sisällä. Ohjeistukseen tutkimushankkeessamme emme ole ehtineet saada vielä tarpeeksi materiaalia, joten Jennan kokonaisuus on tärkeä lisä toimintaan.

Opinnäytetyö on selkeä ja napakka ohjeistus kuinka havainnointia voi tehdä ja pohtia myös omaa ammatillisuuttaan suhteessa havainnointiin. Jenna Koivisto on tehnyt työnsä tarkkaan peilaten Näe hyvä mussa toimintaa. Saamme opinnäytetyöstä liitteen jokaiselle työntekijälle toimintaamme ja Jenna on myös luvannut rakentaa tiiviin esityksen tulevaan perehdytykseen työntekijöille, jota voimme myös käyttää tulevaisuudessa. Suuret kiitokset hyvästä työstä.”

Katja Timlin, Näe hyvä mussa -hankkeen hankekoordinaattori

8 POHDINTA

Positiivisten asioiden näkemisen kyky tuntuu olevan heikentynyt yhteiskunnassamme. Koen, että ihmiset takertuvat entistä enemmän negatiivisiin asioihin ja unohtavat positiiviset asiat. Ihmisen mieli on taipuvainen tarttumaan kielteisiin asioihin ((Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen 2017, 18). Vaikka saisimme esimieheltä työpaikalla kiitosta hyvin tehdystä työstä, voi kollegan yksittäinen negatiivinen kommentti kumota juuri saadun positiivisen palautteen.

Positiivisten asioiden näkemiseen olisi syytä panostaa. En tarkoita sitä, että positiivisen psykologian ajatuksia pitäisi väkisin tyrkyttää kanssaeläjille. Vaan ajatuksenani on, että jokaisen meistä pitäisi opetella näkemään myös positiivisia asioita ja antamaan positiivista palautetta ympärillä oleville ihmisille. Olen työurani aikana kohdannut useita lapsia ja nuoria, jotka saavat viikon aikana enemmän negatiivista kuin positiivista palautetta. Kun he vihdoinkin saavat positiivista palautetta, on osalle heistä ollut

hyvin haasteellista ottaa sitä vastaan. Meidän pitäisi keskittää enemmän voimavaroja positiivisten asioiden näkemiseen.

On hyvin haasteellista saada ongelmakeskeiseen havainnointiin keskittynyt ihminen kääntämään havainnointiaan positiivisempaan suuntaan. Jos lapsesta annetuissa esitiedoissa nostetaan voimakkaasti esille kotona ja koulussa esiintyviä haasteita, voi havainnoinnissa herkästi keskittyä näkemään ainoastaan esitiedoissa esille tuotuja asioita. Havainnoitsijan tarvitsee tietoisesti muuttaa omaa ajattelumaailmaa ja keskittää havainnointiaan positiivisiin asioihin.

Näe hyvä mussa -hankkeessa panostetaan siihen, että lapsissa nähdään positiivisia asioita. Ohjaajat havainnoivat ja näkevät lapsissa positiivisia asioita, jotka kerrotaan lapsille sekä heidän vanhemmilleen. Toiminnan aikana panostetaan siihen, että jokainen lapsi saisi onnistumisen hetkiä ja he kokisivat positiivisia tuntemuksia. Toivon, että tekemäni havainnoinnin käsikirja tukee ohjaajien positiivista havainnointia ja tuo tarpeeksi hyvin esille sen, kuinka tärkeää on tuottaa positiivisia havainnoiteja.

Aiheena havainnointi on hyvinkin laaja ja jouduin matkan varrella suorittamaan aiheiston karsintaa rankallakin kädellä. Havainnoinnin tarkastelu Näe hyvä mussa -toiminnalle olennaisista näkökulmista helpotti rajaamista ja kysymysasettelua omissa ajatuksissani. Havainnoinnin käsikirjasta saadut palautteet olivat positiivisia ja yllätyin suuresti tuotoksen hyvästä vastaanotosta. Koen kuitenkin, että havainnoinnin käsikirjan arvo tullaan mittaamaan vasta ensimmäisen perehdytysviikonlopun aikana. Käsikirjan sisällön pohjalta luotava koulutusosio Näe hyvä mussa -hankkeen perehdytysviikonloppuun tulee määrittämään, onko asiat käsitelty riittävän selkeästi ja löytyykö käsikirjasta kaikki hankkeen kannalta olennainen. Käsikirjaa pystytään tarpeen tullen muokkaamaan hankkeen kehittyessä ja uusien palautteiden myötä. Käsikirjan visuaaliseen ilmeeseen tullaan tekemään muutoksia kesän aikana. Muutoksien uskotaan lisäävät käsikirjan houkuttelevuutta ja havainnollistavan asioita paremmin.

Näe hyvä mussa -leireillä käytetään systemaattista havainnointia. Systemaattisia havainnoita voidaan kerätä eri aisteilla ja kohteena voi olla henkilöiden eleet, ilmeet, puhe, asennot ja liikehdintä. Systemaattista havainnointia toteutetaan strukturoidusti kirjaa-

malla havainnot ennalta suunniteltuun lomakkeeseen (Vilkkä 2007, 29.) Jatkoa ajattelun käsikirjaa on mahdollista kehittää luomalla Näe hyvä mussa -toiminnassa havainnoitaville aihealueille omat osionsa. Toiminnassa käytettävän havainnointilomakkeen yhdeksän osiota voitaisiin lyhyesti esitellä havainnoinnin käsikirjan loppupuolella. Lisäksi jokaiseen osioon voitaisiin kehitellä tehtäviä, jotka edesauttavat osiossa olevien asioiden havainnointia.

Koen, että hyödyin opinnäytetyöstä itse kaikista eniten. Syvällisempi perehtyminen havainnointiin ja siihen vaikuttaviin tekijöihin haastoi minut hyvinkin tarpeelliseen itsereflektioon. Jäin moneen otteeseen pohtimaan, mitkä asiat itsellä vaikuttavat havainnointiin ja tekemiini tulkintoihin. Selkeästi huomasin itsellä taustalla vaikuttavan koulutukseni sekä omat kiinnostuksen kohteet. Havahduin myös pohtimaan, kuinka usein lapsesta saadut esitiedot voivat määrittää etukäteen tehtäviä havaintoja. Uskon vahvasti, että tulen hyötymään tämän opinnäytetyön tekemisestä sekä työssäni Parasta Lapsille ry:ssä että työssäni lastensuojelussa.

Kaiken kaikkiaan olen erittäin tyytyväinen opinnäytetyön aihevalintaani ja uskon, että oma ammatillisuus kasvoi tämän prosessin aikana valtavasti. Havainnointia käytetään menetelmänä sosiaali- ja terveysalalla hyvinkin monessa työtehtävässä, joten uskon tähän aiheeseen perehtymisen olevan positiivinen lisä omaan ammattitaitooni.

LÄHTEET

Grönfors, M. 1985. Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. 2. painos. Helsinki: WSOY

Kananoja, A. & Karjalainen, P. 2017. Hyvinvoinnin edistäminen ja yhteisötyö sosiaalipolitiikan uusissa rakenteissa. Teoksessa Kananoja, A., Lähteinen, M. & Marjamäki, P (toim.) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma, 156-169.

Lastensuojelulaki. 2007. L 13.4.2007/417 muutoksineen.

Lähteinen, M. & Kaikko, K. 2017. Järjestöt ja yritykset sosiaalipalveluiden tuottajina. Teoksessa Kananoja, A., Lähteinen, M. & Marjamäki, P (toim.) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma, 103-114.

Näe hyvä mussa. 2020. Hanke. Viitattu 26.3.2020. <https://www.xn--nehyvmussa-q5ae.fi/>

Parasta Lapsille ry. 2020. Näe hyvä mussa-leirit. Viitattu 26.3.2020. <https://www.parastalapsille.fi/leirit/nae-hyva-mussa-leirit>

Parasta Lapsille ry. 2020. Parasta Lapsille vuodesta 1945! Viitattu 26.3.2020. <https://www.parastalapsille.fi/info>

Peda.net. 2020. Mitä on positiivinen pedagogiikka. Viitattu 29.5.2020. <https://peda.net/joensuu/jsv1/pp/mopp/nimet%C3%B6n-5e40>

Peterson, C. & Seligman, M. E. P. 2004. Character strengths and virtues: A handbook and classification. New York: Oxford University Press

Polanyi, M. 1983. The Tacit dimension. Gloucester: Peter Smith.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2020. Lastensuojelu. Viitattu 6.6.2020. <https://stm.fi/lastensuojelu>

Uusitalo, H. 1995. Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatustutkielman maailmaan. 2. painos. Porvoo: WSOY

Uusitalo-Malmivaara, L. & Vuorinen, K. 2017. Huomaa hyvä! Vahvuusvariksen bongausopas. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Vilén, M., Vihunen, R., Vartiainen, J., Sivén, T., Neuvonen, S. & Kurvinen, A. 2013. Lapsuus, erityinen elämänvaihe. 1.-5. p. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Vilka, H. 2006. Tutki ja havainnoi. Tammi. Viitattu 28.3.2020. <http://hanna.vilka.fi/wp-content/uploads/2014/02/Tutki-ja-havainnoi.pdf>

Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.